

“ЦЕ ІМ'Я КРАЩЕ НАДАЄТЬСЯ ДЛЯ ПРЕЗЕНТАЦІЇ МОЄЇ ОСОБИ”: ЗМІНА ІМЕН І ПРИЗВИЩ ЄВРЕЯМИ ГАЛИЧИНИ НАПРИКІНЦІ ХІХ – НА ПОЧАТКУ ХХ СТ.

У традиційному суспільстві ім'я, а також прізвище є ключовими елементами ідентифікації його носія, які відіграють важливу роль у стосунках індивіда і суспільства. Власна особова назва була нерозривно пов'язана з середовищем, з котрого походила особа. Ім'я і прізвище несло як загальну інформацію про групу (її історію, вірування, національні особливості), так і про конкретну особу (приміром, свідчило про належність до шляхетського роду). У ХІХ ст. за іменем можна було легко відрізнити представників різних релігійних конфесій, оскільки в греко- і римо-католиків були відмінні традиції в наданні імен. Євреї, які були закритою спільнотою, виробили власну систему особових назв, яка приблизно від ХVІІ ст. існувала в незмінному вигляді.

У пропонованій статті йтиметься про випадки свідомої зміни єврейського імені чи, рідше, прізвища на таке, що використовувалося християнами. Вони, зазвичай, свідчили про бажання євреїв позбутися своєрідних “маркерів” належності до власної спільноти і стати частиною довоколишнього світу. Для цього євреї зверталися до адміністративної влади, тому що лише в її компетенції знаходилися усі питання ведення актів громадського стану. У роботі здійснено спробу максимально широко розглянути випадки зміни євреями особових назв, включаючи зміни імен і прізвищ на такі, що використовувалися християнами, досить часті заяви про перехід із прізвищ матері на прізвище батька, а також поодинокі випадки одночасної зміни імені і прізвища.

Спираючись на матеріали фонду 146 (Галицьке намісництво) Центрального державного історичного архіву у Львові, можна визначити, яка кількість євреїв хотіла змінити особові назви і зверталася з цього приводу до адміністративної влади. Також важливо з'ясувати мотиви зміни єврейських (переважно їдишмовних, рідше гебрейських) імен на християнські, які механізми при цьому задіявались; чи існували перешкоди для тих, хто хотів змінити ім'я та прізвище, і, наостанок, місце цього явища в процесах акульгурації, тобто перейняття євреями культурних моделей у християнського населення.

Австрійське право про єврейські особові назви

У часи Речі Посполитої державна влада ніяк не регулювала процес надання імен, її цікавили лише загальні дані для оподаткування, тому євреї на польських землях були вільні у виборі особових назв. Але з моменту, коли євреї стали підданими Габсбургів, ситуація змінилась і першим нововведенням стало запровадження германізованих прізвищ. Універсалом від 28 серпня 1787 р.² цар Йосиф ІІ запровадив норму про надання галицьким євреям прізвищ, оскільки до того не було усталеної практики їх носіння. Часто прізвища взагалі не використовували, оскільки в них не було потреби.

Щодо імен, то вони могли змінюватися кілька разів протягом життя, тому був виданий патент (23 липня 1787 р.), що зобов'язував надавати дітям сталі, законодавчо визначені імена, список яких був оприлюднений того ж року у спеціальному додатку (у ньому було 109 чоловічих і 35 жіночих імен, серед яких були як імена гебрійського походження: Абрагам, Арон, Беньямін, Давид, Ісаак, Лазар, Мойсей, Ной, Самсон, Єва, Естер, Юдіт, так і грецькі та германські: Александр, Бартоломей, Бенедикт, Філіп, Барбара, Регіна)³.

У першій половині XIX ст. Відень намагався нав'язати єврейському населенню традицію носити незмінні імена та прізвища, причому останні могли мати виключно німецьке звучання. Власне імена цікавили владу значно менше, ніж прізвища, про що може свідчити декрет надвірної канцелярії від 6 листопада 1834 р., згідно з яким євреям дозволяли вживати будь-які, не обов'язково німецькі імена (із застереженням про недопустимість їх зміни)⁴.

Питання єврейських імен та прізвищ знову стало актуальним після 1868 р., коли єврейські метричні книги одержали статус правового документа (законом від 10 липня 1868 р. ці книги могли використовуватись як доказ у суді)⁵. Водночас, влада зацікавилася процедурою ведення записів і було прийняте рішення реформувати процес ведення метричних книг. Особливістю єврейських метричних книг була плутанина, неточність у записах, що спричинено бажанням євреїв уникнути оподаткування, рекрутського набору, а діти, не згадані у метричних книгах, не відвідували шкіл тощо. Інша причина – єврейські ритуальні шлюби і той факт, що Талмуд дозволяв євреям розлучатися, що призводило до невизначеності у питанні прізвищ дітей. Законом, що вступив у дію 1 січня 1877 р., було визначено процедуру надання імен та прізвищ, водночас встановлено порядок ведення метричного обліку і обов'язки осіб (їх називали метрикалами або реєстраторами метричних книг), що цим займались⁶.

Зазначений закон формально дозволяв змінювати записи у метричних книгах, проте процедура не була чітко розроблена, як і не окреслювалися детально причини, що дозволяли змінити ім'я або прізвище. Це питання входило до компетенції місцевої адміністрації, яка також контролювала єврейських метрикалів. Як бачимо, закон був спрямований на впорядкування процедури реєстрації природного руху єврейського населення (народжень, шлюбів та смертей), однак чимало важливих моментів, зокрема і щодо зміни імен та прізвищ у метричних книгах, вирішувалися спеціальними роз'ясненнями Адміністративного Трибуналу⁷.

Упродовж більшої частини XIX ст. проблема регулювання правил, які б дозволяли зміни, виправлення чи доповнення, не була настільки гострою, оскільки євреї лишались досить замкнутою групою і не мали потреби часто використовувати імена та прізвища. Ситуація змінилась у кінці XIX ст., коли у єврейському середовищі виникла тенденція до зміни імен, що з часом поширилась і на прізвища. Причиною тому стали процеси правової емансипації та модернізації, що призвели до збільшення кількості євреїв у навчальних закладах, допуск їх до державної служби, виборних посад, до участі у різних торговельних, культурних і політичних об'єднаннях і товариствах; євреї активно поповнювали ряди осіб "вільних професій", часто мігрували, рідше змінювали релігію, купували шляхетські маєтки і при всьому цьому інтенсивно контактували з оточенням.

Зміна характеру відносин між євреями і християнами стала ключовим наслідком модернізації, що було особливо помітним у великих містах. Однак і поза ними ці стосунки поступово перестали обмежуватися лише торговельно-посередницькою сферою.

Саме євреї, що покинули гетто і намагались знайти своє місце у християнському світі, здобували освіту чи працювали на державній службі, найчастіше під різними приводами звертались до влади за дозволом змінити їх ім’я. До іншої категорії можна віднести тих, хто звертався з вимогою виправити ім’я або прізвище, які були неправильно записані до метричних книг (оскільки саме метричні дані були підставою для творення всіх документів, свідоцтв особи), а також осіб, які міняли особові назви при хрещенні чи отриманні шляхетського титулу⁸. Їх варто розглядати окремо, оскільки далі мова піде про тих євреїв, які прагнули легальним шляхом змінити виразно єврейські імена та прізвища для того, щоб замаскувати своє єврейське походження.

Для того, аби змінити особову назву, кожен повнолітній дієздатний громадянин Австрійської частини імперії вносив прохання до адміністративної влади свого краю (у випадку Галичини цим органом було цісарсько-королівське Галицьке намісництво у Львові). До звернення обов’язково долучались документи, що засвідчували особу, при цьому сплачувався гербовий збір (5 флоринів, пізніше 10 корон). У процесі розгляду Намісництво, діючи через повітове староство або магістрат (залежно від місця фактичного проживання особи, що вносила звернення), могло вимагати додаткових документів чи свідчень. Процедура розгляду була довгою і дорого коштувала петентам. Але, незважаючи на це, кількість охочих змінити ім’я або прізвище зростала: якщо у 1903 р. 26 євреїв просили змінити їх ім’я чи прізвище, у 1907 р. загалом надійшло 55 звернень, у 1909 – 1914 рр. – 189 лише з приводу імен. Загалом у ході дослідження проаналізовано 984 випадки зміни особової назви євреями. З них 363 справи про зміну імені, 606 стосуються зміни прізвищ, а у 15 зверненнях євреї просили змінити одночасно ім’я та прізвище⁹. Імена у абсолютній більшості змінювали з діалектних (їдиш) на такі, що побутували у християн. Стосовно прізвищ, які зазвичай були германізовані, 552 справи це в основному звернення про перехід з прізвища матері на прізвище батька (у ритуальних подружжях), лише у 54 випадках мало місце виразне спольщення прізвища (з додаванням закінчень *-ський*, *-зький*, *-ич*, тощо).

Зміна імені і зміна прізвища неоднаково трактувались правом. У випадку зміни імені не було чітких критеріїв що визначали правила розгляду цих звернень (вони зазвичай обирались довільно), тоді як у справах зміни прізвищ вимоги були досить чіткими. Звернення з приводу зміни прізвищ надходили не лише від євреїв, а й від християн, чого не можна сказати про імена.

Зміни імен

Єврейська система імен почала формуватися ще у старозавітні часи, однак великий вплив на неї мала довга історія їх міграцій. Живучи серед чужого оточення, євреї пристосовували свої імена до мовних особливостей різних народів. Таким чином, власне єврейське звучання зникало, натомість побутували імена, перевернуті від біблійних або запозичені з інших мов¹⁰. До кінця XVI ст. сформувалася система особових імен євреїв Центрально-Східної Європи, що базувалася на мові їдиш. Ці імена можна умовно поділити на такі групи:

- біблійні імена у вимові ашкеназів: Мойше (Моше), що відповідало Мойсеєві (пол. Мойзеш), Іцхок (Itzig) для Ісаака, Я(н)кев для Якова; Соре для Сара і Рокхль для Рахель (наприкінці XVII ст. фонетичні зміни в діалектах їдиш серед східноєвропейських євреїв сформували імена Сура і Рухль);
- чоловічі імена на їдиш, що походять від германізованих біблійних імен: Айзик, Копль, Залман;

- імена на їдиш, що походили від слів німецької та романських мов: Аншль, Бер, Герц, Гірш, Лейб, Ліпман, Мендль, Вольф, Фрейде, Фрумет, Голд, Тойбе, Зельде, Бендіт, Шнеєр, Бейль, Буні, Єнтль¹¹.

Традиція надання імен у євреїв була незмінною протягом віків. На восьмий день після народження дитини виконувався обряд обрізання – надзвичайно важлива подія у життєвому циклі, під час якої хлопчиків надавали ім'я¹². Майже повсюдно на території колишньої Речі Посполитої євреї практикували надання і використання подвійних імен, так зв. *sacrum* і *profanum*, перше використовували під час релігійних обрядів і воно вважалося справжнім, друге натомість вживали в побуті і, що важливо, у відносинах з владою. Нерідко друге ім'я було діалектним відповідником першого (Якоб і Янкель)¹³. Хоча практика надання подвійних чи навіть потрійних імен здавна існувала і у слов'янських народів, єврейська традиція мала зовсім інші корені¹⁴. У ХІХ ст. вона дещо трансформувалася, не без впливу процесів модернізації, – євреї відмовлялися від діалектних імен і стали масово використовувати християнські імена у сфері *profanum*, у той же час лишаючи собі право використовувати біблійні імена в синагогах*. Такий дуалізм дозволяв євреям у процесі емансипації досить легко приймати і пропагувати використання у публічній сфері християнських імен.

З іншого боку, свій слід залишила історія стосунків з офіційною владою: серед євреїв здавна вважалося чимось закономірним декларувати дещо відмінні від справжніх імена. Це могло звільнити їх від ненависних повинностей або податків, оскільки виявити ці порушення, зважаючи на стан ведення метричних книг, було майже неможливо.

Для євреїв імена були набагато важливішими за прізвища, їм надавали більшої ваги саме через релігійне значення. Пропагована у 1880 – 1890-х рр. асиміляційна формула “поляки мойсеевої віри” знаходила підтримку саме через прив'язаність до релігії. У погляді на використання імен знаходимо подібний дуалізм – з одного боку, євреї міг у різних місцях використовувати біблійне або світське ім'я. Проте на практиці так траплялося рідко: євреїв змушували обирати одне стале ім'я, що мало супроводити його від колиски до могили. Якщо, припустимо, в ортодоксальній сім'ї дітей називали традиційно єврейськими іменами, то вони, у разі вступу на навчання чи одержання посади, були змушені користуватись вигаданими іменами. Діалектне єврейське ім'я у громадській думці найчастіше асоціювалося з відсталістю, браком освіти і ортодоксальними поглядами. Спроби змінити імена у дорослому віці обмежувалися законами. Усе це провокувало дещо дивну ситуацію, коли частина євреїв хотіла, але не могла повноцінно інтегруватись у чужорідне середовище, і була змушена в різний спосіб приховувати своє справжнє походження.

Наприкінці 1880-х рр. серед різноманітних прохань, що надходили до Галицького намісництва у Львові, знаходимо перші звернення з приводу зміни імен. До 1908 р. вони здебільшого потрапляли до Х департаменту. Реформа від 1 жовтня 1908 р. збільшила кількість департаментів до 26, і відтоді веденням актів громадського стану займався ХІІ департамент. Перші звернення у більшості випадків були відхилені, оскільки не було практики видачі дозволів. У 1890-х рр. кількість таких звернень збільшилась, а особливо багато їх надходило після 1899 р., коли з'явилось роз'яснення Адміністративного Трибуналу про припустимість зміни імен¹⁶.

Кожного року надходило від одного до кількох десятків подібних звернень, причому деякі особи могли вносити прохання більше ніж один раз. Час розгляду звернень залежав від того, чи прохач (петент) надавав достатню кількість документів*, що могли б схилити чиновників на його бік (за законом, саме від волі чиновників

залежало, чи зможе єврей Лейб стати Леоном, що породжувало, вочевидь, корупцію та зловживання).

Процедура розгляду через недосконалість законів була тривалою, від одного місяця до кількох років, а ще вимагала коштів. Тому, незважаючи на правові заборони, галицькі євреї у побуті, а також у кореспонденції та деяких інших сферах активно використовували імена, відмінні від тих, що були надані при народженні. Звернення до Намісництва для виправлення імені відбувалось у тому разі, якщо особа потребувала нового імені для ділових паперів, печатки, тощо. Такі звернення цікаві з огляду на можливість дослідження мотивів, які найчастіше були продиктовані практичними інтересами.

У 1886 р. автор з ініціалами W. F. (Вільгельм Фельдман) писав про проблему так: “до метричних книг записують імена дикунські і жахливі, які подає перша-ліпша акушерка, тож можна собі уявити, яким тягарем для інтелігентної людини є ім’я Іцек, Йошко Герш [...] Вимагаємо отже, аби Намісництво дозволяло надалі євреям змінювати помилково записані імена на біблійні (Янкель, Єкев, Юкель на Якоб); також аби можна було перекладати єврейсько-гебрейські імена на сучасні (ім’я Барух з єврейської означає благословенний, отже відповідає імені Бенедикт, Лейб (лев) – Леон, Малька (королева) – Регіна, Блума (квітка) – Флора). Також просимо видати розпорядження, аби відтепер усім єврейським новонародженим надавати цивілізовані імена; щоб у метричних книгах з’явилась подвійна графа, як це зроблено у Відні, де вписують два імені – світське (властиве) і гебрейсько-ритуальне”¹⁸.

Не лишилось осторонь проблеми і керівництво львівського кагалу. У 1890 р. Правління кагалу звернулося до Міністерства внутрішніх справ з офіційною заявою, що містила прохання спростити процедуру надання дозволів євреям для зміни імен на сучасні (“імiона nowoczesne”). Аргументи, проте, виявилися непереконливими, і євреям відмовили у цьому, посилаючись на закон, виданий Йозефом II у 1787 р.¹⁹ Єврейські імена справді іноді були приводом для насмішок, як писала преса, “каїновою печаткою”, через це їх намагалися замінити²⁰.

У січні 1903 р. відбувся перший з’їзд галицьких єврейських метрикалів у Львові. Його організував президент львівського кагалу Еміль Бик із метою обговорити низку проблем, серед яких головним було питання покращення матеріального становища реєстраторів через підвищення плати за записи, але не оминули увагою і проблему імен та прізвищ. У протоколі засідання, який надіслали до Міністерства внутрішніх справ, пропонували наступні заходи:

“(метрикали повинні): не допускати запису імен “zepsutych, przekreconych, zdrobniaych”;

(влада повинна): дозволяти спростування імен; прислухатися до рекомендацій скликаного в майбутньому Загальноавстрійського Комітету рабинів і членів президій кагалів. Адміністративним органам першої інстанції має бути надано право вирішувати справи про спростування імен. Також варто [...] укласти табель відповідників єврейських імен тим, що використовуються у краї”²¹. У з’їзді, якщо вірити протоколу, взяло участь 50 представників від галицьких метричних округів, а ще 150 осіб надіслали листи, де висловили підтримку такої ініціативи (не змогли приїхати через брак грошей). Можливо, реальна цифра була іншою, але у будь-якому разі такі спроби змусити владу до лібералізації законодавства, не мали якихось відчутних наслідків.

У 1899 – 1914 рр. з листування між Галицьким намісництвом і повітовими старостами та магістратами, а також Крайовим віділом, Міністерством внутрішніх справ,

рабинами, адвокатами відомо, що галицькі євреї зверталися до влади з просьбами змінити ім'я 363 рази. У 1905 р. в 1 справі зазначено бажання перейти з діалектного на біблійне ім'я (з Самул на Самуїл), решта – зміна єврейських імен на християнські. Зі 172 справ, що були розглянуті у 1899 – 1908 рр., лише у 58 (33,72%) випадках прохання патентів були задоволені, 72 (42,44%) справи завершилися відмовами, а для решти звернень (23,83%) результат розгляду невідомий (див. табл. 1). Євреї були чи не єдиними, хто звертався до Намісництва у такій справі.

Євреї найчастіше обирали для себе канонізовані християнські імена: Юдек заміняли на Юстин, Пінкас – на Павел, Вольф Герш – Вільгельм Генрик, Юда – Юліуш, Барух – Болеслав, Самуель – Зигмунд, Лазар – Людвік, часто зустрічались імена германського походження: Израель Мойзеш змінювали на Ізидор Максиміліан, Фішель на Філіп, Абрагам – Бруно, Соломон – Едмунд, Барух – Бенедикт, Герш – Герман, Берл – Бертольд, Абрагам Гірш – Адольф, Абель – Альберт, Майер – Макс (скорочено від Максиміліан), Самуель – Еміль, Лейб – Леон, (два останні імена були особливо популярними). Майже не використовувалися старозавітні імена, що фактично відповідали перекрученим (Лейб чи Нухім на Єгуда і Нахум)²².

З деякою умовністю можна поділити євреїв, що змінювали імена на три групи, залежно від мотивів, що керували ними. До першої, досить численної, належать усі, хто мав відношення до державної служби: адвокати і ті, хто студіював право, а також військові. Для них важливим було кар'єрне просування, до того ж вони знали закони. “Гарне”, “відповідне” ім'я у поєднанні з німецьким прізвищем було ніби вияв доброго тону. Звідси власники незвичайних (діалектних) імен часто приховували їх, називаючись довільно обраними, які, на їх думку, були “правильними”, свідчили про “цивілізованість” їх власників²³. Типовий мотиваційний лист починався зі скарги на малограмотних писарів, акушерок, батьків, що неправильно записали ім'я у метричних книгах, потім стверджувалось, часто письмовими свідченнями, що батьки й усі знайомі з дитинства називали його не Шмуль чи Самуель, а Еміль. До цього часто додавали, що в школі чи університеті, як тільки називали справжнє ім'я, він чув насмішки і виникала плутанина. Насамкінець цей адвокат, кандидат на адвоката чи судовий помічник зауважував, що таке “непристойне” ім'я дуже псує його репутацію серед клієнтів.

Наступна група, теж численна, це купці й особи, пов'язані з торгівлею. Вони діяли з подібних кар'єрних мотивів, але їх проблеми зводилися до наступного: для того, щоб привабити покупців, вони нерідко відкривали магазини чи засновували фірми під вигаданими іменами. У своїх мотиваційних листах ці патенти часто писали про те, що у їх місцевості проживає ще декілька осіб з такими ж іменами і прізвищами, які до того ж займаються комерцією (інший варіант – затримані поліцією), що не сприяє веденню справ і процвітанню компанії²⁴. Через брак освіти або з інших причин їх інтереси представляли адвокати, однак це майже не впливало на результат²⁵. Тривалий час усі, хто був незадоволений рішенням Намісництва, могли оскаржити його у Міністерстві внутрішніх справ, а відтак і в Адміністраційному Трибуналі, доки останній не визначив у розпорядженні від 23 березня 1908 р., що у випадку зміни імен, адміністративна влада володіє правом незалежно визначати перелік підстав, що дозволяють на таку зміну²⁶. Євреї могли вносити звернення до Галицького намісництва, а у випадку негативного рішення і до Міністерства внутрішніх справ, що знову ж таки вимагало грошей і часу. Очевидно, через це вони намагалися мінімізувати ризик відмови і тому часто зверталися до адміністративних органів Відня (Намісництво Нижньої Австрії) або Чернівців (Буковинська крайова управа) (див. табл. 1). Там, на відміну від Львова,

більш прихильно ставились до прагнення євреїв носити християнські імена, причиною чого, на жаль, не вдалося достеменно з’ясувати²⁸. Дозвільні рішення Намісництва Нижньої Австрії чи Крайової управи у Чернівцях мали юридичну силу і в Галичині, отож Намісництво у Львові лише підтверджувало його і забезпечувало виконання (внесення відповідних змін до метричних книг). У зверненнях євреїв з приводу імен досить часто можна прочитати нарікання на непоступливість чиновників Галицького намісництва, які навмисно шукали правові зачіпки для того, щоб відмовити у видачі дозволу²⁸.

Нарешті, остання група – це ті євреї, що прямо вказували свою мету – спольщити ім’я, часто заодно з прізвищем. Таких було мало, і вони, як правило, акцентували на своєму польському патріотизмі. Головним мотивом зміни імені було прагнення не відрізнятись від польського оточення. “Мое дотеперішнє ім’я є перешкодою навіть частково влитись у польське оточення, а також може наразити мене на різні неприємності, що боляче ранять мене як особу з найщирішими польськими почуттями і переконаннями [...] Тому прошу, аби шановне Намісництво поставилось прихильно до мого прохання, оскільки німецький міністеріальний референт не може відчутти, оцінити чи зрозуміти причини, що керували мною”, – писав у 1908 р. Ізраель Мойзеш (Ізидор Максиміліан) Фрід, син землевласника з повіту Скалат²⁹.

Вибір імен серед тих, хто відкрито заявляв про прагнення полонізації, рідко зводився лише до таких, що були автохтонно польськими (слов’янськими) – Станіслав, Броніслав, Владислав, Казімеж; натомість обирали національно нейтральні, але поширені на той час імена Альфред, Адольф, Бруно, Вільгельм, Герман, Даніель, Зігмунд, Конрад, Леон, Макс, Норберт, Оскар, Рудольф, Фрідріх, Еміль, Ульріх (винятками можуть бути імена Кароль (частіше, однак, обирали німецький варіант Карл), Ігнацій, Маурицій, Шимон, і Юзеф (поряд з іменем Йозеф), Юліуш). Напрошується висновок, що для євреїв національна орієнтація не асоціювалася з іменами. У Намісництві також не надавали переваги євреям, що хотіли носити польські імена – більше значення, якщо не було зауважень до документів, мав суспільний статус петента, наявність додаткових рекомендацій від інституцій чи відомих осіб. “Полонізація” частіше торкалася прізвищ, а не імен, однак зміни останніх були частішими у кілька разів.

Зміни прізвищ

До кінця XVIII ст. більшість євреїв не використовували прізвищ. У 1787 р. лише серед празьких євреїв (єдині у Східній Європі) зафіксовані випадки регулярного використання прізвищ. Для решти було достатньо імені, а для документів до нього додавали ім’я батька. Винятками були прізвища Левіт і Кон, що вказували на походження з роду священнослужителів³⁰. Також відомі хасидські цадики іноді додавали до своїх численних імен прізвище, що вказувало на їх місцеперебування. Майже всі прізвища галицьких євреїв, що з’явилися після розпорядження цісаря Йозефа II (1787 р.), базувалися на німецьких словах. Вони могли походити від назв місцевості, роду занять чи персональних характеристик (Фрейдліг, Фріш, Лейбліш, Фрохліш). Дуже часто прізвища були двокомпонентні: перша частина могла означати метал (Гольд, Сільбер, Ейсен), колір (Браун, Вейс, Рот), назву рослин (Апель, Бірн, Блум, Корн, Мандель, Роз, Вейн), інше, Гіммель (небеса), Штерн (зірка), Клейн (малий), Шон (гарний); друга – топографічні терміни (Берг, Фель, Штерн), Дорф (село), Хаус (будинок), Баум (дерево), Вальд (ліс), Блатт (лист). Такий метод, уперше застосований у Галичині, дозволяв із невеликої кількості слів вигадувати різні комбінації, і згодом

його використовували, називаючи євреїв Кракова і Любліна (у 1805 р.). Австрійські чиновники на початку ХІХ ст. не врахували важливого нюансу – євреї відзначалися високим природним приростом і прізвища такого типу часто повторювалися, багато євреїв носили однакові імена та прізвища. За короткий час двокомпонентні прізвища почали вважати типово єврейськими, незважаючи на їх німецьке звучання³¹.

Про перші зафіксовані переходи галицьких євреїв на польські прізвища можна довідатися з асиміляторської преси, яка підтримувала таку тенденцію. Так, у 1890 р. Намісництво дозволило родині власника промислового заводу з м. Подгоже (біля Кракова) Еміля Баруха змінити прізвище на “Володимирський”³²; у 1891 р. те ж стосувалось докторанта медичного факультету Оскара Пінелеса, який став “Пілевським”, того ж року підприємець у галузі будівництва Еліаш Менкес зі Львова разом із дорослими дітьми змінив прізвища на “Меліньський”³³. Це був один із перших випадків, коли прізвище змінювала вся родина. Деякі євреї, попри обмеження, примудрялися змінювати прізвище по кілька разів³⁴, однак зробити це було складно: для зміни прізвищ потрібна була згода всіх, хто носив його, у т. ч. дорослих дітей. Існували і обмеження: кожний, хто пропонував варіант нового прізвища (найчастіше похідного від власного чи спорідненого, хоч були і винятки)³⁵, повинен був обрати таке, що не використовувалося шляхетськими родинами*.

Іншим варіантом для євреїв була зміна однієї чи кількох букв у прізвищі: у 1900 р. офіцер Бернард Герш Якобсон із м. Подгоже змінив прізвище на “Якубовський”³⁷, у 1908 р. адвокат зі Станіславова Герш Робінсон хотів забрати букву *h* зі свого прізвища (*Robisohn* на *Robinson*)³⁸. Таким же шляхом пішов головний редактор асиміляторського видання “Ойчизна” Герман Фельдштейн (*Feldstein* на *Felsztyn*), щоправда, у нього зміна прізвища поєдналась із конверсією на католицизм³⁹. До маніпуляції з прізвищем вдався і відомий біолог, професор Львівського університету Йозеф Нюсбаум, який у 1907 р. висловив бажання додати до свого прізвища придомок “Гіларович”, і надалі використовував подвійне прізвище, тоді, як його сини лише одне – польське⁴⁰.

Серед єврейських звернень із приводу зміни прізвищ зустрічається мало таких, які були б виразно спольщеними. Набагато частіше можна зустріти справи про зміну прізвищ матері на прізвище батька, якщо шлюб батьків був ритуальний і син не міг, приміром, одержати батьківський спадок, оскільки вважався незаконнонародженим⁴¹. Така особливість австрійського законодавства суперечила єврейській традиції надавати дітям виключно батьківські прізвища (за аналогією до традиції додавати ім’я батька до імен синів). Тож євреї часто носили “нелегітимні” з правового погляду прізвища, хоча в очах спільноти все виглядало законно. Існувало два шляхи узаконення прізвищ осіб, що вважалися позашлюбними дітьми – через отримання відповідного дозволу влади або легітимізацію їх батьками (т. зв. право *Legitimatio per subsequens matrimonium*). Остання норма застосовувалася лише коли обоє батьків були живі і погоджувалися повторно укласти шлюб, щоб узаконити статус своїх дітей, що траплялося нечасто. За записами книги народжень єврейської громади метричного округу Тернопіль у 1900 р. народилася 531 дитина, серед них лише 83 (15,6%) законно народжених⁴². У Львові в 1894 р. (липень-грудень) із 649 народжених лише 35,2% (229) дітей з’явилися у шлюбі⁴³, у 1896 р. (січень-липень) – 35,5%⁴⁴, у 1903 р. – 44,2%, 1904 р. – 42,01%, 1905 р. – 46,72% законно народжених дітей⁴⁵. Очевидно, що така кількість незаконних народжень, навіть у великих містах, свідчить про небажання євреїв укладати шлюби відповідно до цивільного кодексу, що згодом породжувало чимало труднощів для їх дітей.

Прізвища змінювали не лише євреї. Серед усіх звернень, що надходили до Галицького намісництва в 1892 – 1914 рр., 39,47% (332 справи) – це прохання про зміну прізвищ від християн⁴⁶.

Наприкінці XIX ст., а особливо на початку XX ст., у зверненнях щодо зміни прізвища євреїв, як правило, головним мотивом залишалось бажання перейти з прізвища матері на прізвище батька; серед галицьких євреїв, які емігрували до Відня, був досить поширеним звичай змінювати єврейські прізвища на німецькі (90,1% всіх звернень євреїв щодо зміни прізвищ). Ситуація останніх, рішення щодо яких приймало Нижньоавстрійське намісництво у Відні, виглядала найбільш сприятливою, оскільки їх прохання, зазвичай, розглядалися позитивно. Якщо єврей, який народився в Галичині, переїздив до Відня і міг письмово підтвердити факт проживання в місті, його звернення у справі зміни імені чи прізвища розглядало Намісництво у Відні. За відсутності причин для відмови, до Намісництва у Львові надходило розпорядження внести відповідні записи про зміни у метричні книги народжень (обов’язково), а також книги одружень чи хрещень (у випадку, якщо петент одружувався чи приймав хрещення в Галичині). Така ж процедура зберігалась і у стосунку до рішень Буковинської крайової управи та інших вищих адміністративних органів. Як бачимо, у цьому випадку на Галицьке намісництво покладалися здебільшого виконавчі функції, тому не дивно, що більшість позитивних рішень, винесених у справі зміни прізвищ (як і імен), ухвалювали адміністративні області інших коронних країв.

Серед правових нюансів зміни особових назв галицьких євреїв залишається нез’ясованою суттєва деталь. Відомо, що міграція євреїв із Галичини до інших австрійських провінцій, особливо до Відня, була значною, що і зумовило велику кількість подань саме у Відні. Однак нерідко віденське Намісництво чи Крайова управа в Чернівцях приймали рішення і щодо осіб, які проживали в Галичині. Якими нормами регулювалось право подачі таких звернень, невідомо. До 23 березня 1908 р. у спірних питаннях зміни прізвищ (а також імен) сторони зверталися до Адміністративного Трибуналу. Коли така можливість зникла, справи про зміну єврейських прізвищ віднесено до категорії “на вільний розгляд влади”⁴⁸. З усіх регіонів Австро-Угорщини лише в Угорщині траплялися масові зміни єврейських прізвищ, тоді як у Богемії, Моравії, Буковині і Галичині їх кількість була значно нижчою⁴⁹.

У випадку негативного рішення влади у першій інстанції євреї могли оскаржувати їх рішення у Міністерстві внутрішніх справ, де звертали увагу на два головні критерії – чи петент не був засуджений і чи немає у нього боргів. Також бралася до уваги його моральна і політична характеристики. Однак і в Міністерстві іноді відмовлялися змінювати прізвища: у 1914 р. таку відмову отримав львівський ювелір Мойзеш Давид Лібергалл, який хотів змінити прізвище на Ліберт, яке, як з’ясувалось, належить до шляхетських. Йому запропонували обрати інше прізвище⁵⁰.

Із правового погляду прізвища, на відміну від імен, розглядалися як набагато важливіший компонент особової назви, оскільки вони передавалися нащадкам. Крім зміни з дозволу влади, євреї могли носити польські прізвища лише у тому випадку, якщо вони походили із змішаних шлюбів, що у XIX – на початку XX ст. траплялося вкрай рідко. Саме тому перехід із єврейського на польське прізвище можна розглядати як прояв акультурації, якому, зазвичай, передував тривалий період контактів з несврейським середовищем.

Як уже зазначалося, серед звернень із 1892 – 1914 рр. лише у 8,82% випадків (54 справи) євреї зверталися до влади з бажанням змінити єврейське прізвище на

польське. Частина з них перед зміною прізвища здійснювали конверсію, і цей факт був найвагомішим аргументом для одержання дозволу⁵¹. Нечасто можна зустріти справи, коли між хрещенням і зміною прізвища проходило багато часу (1889 р. у костелі Марії Сніжної у Львові охрестився Юліуш Кон, батько якого, єврей Максиміліан Кон, раніше здійснив конверсію і одружився з Ядвігою Ціхоцькою; Юліуш, міський архітектор у Бучачі, на зміну свого прізвища на “Контецький” зважився лише у 1903 р.)⁵². Як свідчить книга реєстрації осіб, які змінювали віровизнання у костелі св. Анни (Львів), у період 1897 – 1914 рр. серед 44 євреїв лише 5 згодом змінили єврейські прізвища на польські (Рубінфельд – Рубінський, Ямполер – Ямпольський, Цукер – Сладовський, Гелбер – Гелевський (у 1919 р.), Пелл – Пельніський)⁵³. Такі результати наштовхують на думку, що прізвища, на відміну від імен, не були причиною для сорому чи насмішок над їх власниками, хоч і не менше ніж імена свідчили про єврейське походження. Різниця полягала в тому, що імена часто були діалектними і тому незвичайними для сприйняття у християнському оточенні, тоді як прізвища відносили їх власників до категорії германізованих, що мало вагу у формально німецькій Цислейтанії⁵⁴. Євреї в цілій імперії, у тому числі і в Галичині, були відомі своїм ставленням до цісаря Франца-Йозефа I, якого вони небезпідставно вважали заступником. Тому, обираючи польське прізвище, євреї втрачали номінативні ознаки єврейського походження як власні, так і для своїх дітей.

Значно рідше траплялися переходи на польське прізвище зі збереженням єврейської релігії. Для цього євреї повинні були вказати вагому причину, хоча траплялося так, що причини могли бути ідентичними, а результат розгляду різним⁵⁵.

У 1899 – 1908 рр. серед 14 випадків зміни прізвищ з єврейських (германізованих) на польські у 10 справах такий дозвіл було надано, у 4 – відмовлено; серед них було 1 звернення від жінки (у 1907 р. Іда Марія Охс, на той час охрещена, змінила прізвище на “Ольшовна”)⁵⁶, решта патентів – це чоловіки, часто разом із сім'ями. Ще 40 євреїв задекларували бажання отримати полонізовані прізвища у 1909 – 1914 рр., але через недоступність частини архівних фондів не можна сказати напевне, скільком із них це вдалося зробити.

Зміна імен і прізвищ

Одноточасні зміни імені та прізвища належать до виняткових випадків, що були досить рідкісними серед галицьких євреїв. Відомо про 16 таких звернень у 1900 – 1914 рр., причому враховувались і такі, де зміна стосувалась однієї букви (Абель Тобіаш Порес на Альберт Поріес). Законодавство не забороняло змінювати особову назву цілком, однак кількість супровідних документів подвоювалася, а термін розгляду збільшувався. З 16 випадків 9 справ були вирішені на користь патентів, у 2 проханнях відмовлено⁵⁷, а про результат розгляду 5 справ немає інформації. Відомо, що деякі адресанти проживали за межами Галичини, у Відні (2), Берліні (1); серед 9 позитивних рішень 4 ухвалено у Відні, 3 у Чернівцях, по 1 у Галицькому намісництві і Міністерстві внутрішніх справ. Обидві відмови підписані галицьким намісником.

Лише у шести зверненнях євреї просили про надання їм виразно спольщеної особової назви (Маер Штерн на Мартін Вітковер, Менкес Шешман (Süsmán) на Зигмунд Альфред Вальден, Хаїм Рейнбольд – Станіслав Генрик Любельський, Юдес Мендерер – Юлій Ромович, Абрагам Шранк – Людвік Субовський, Самуель Герш Ямутов – Генрик Туш). Для решти більш прийнятним був варіант зміни діалектного імені на християнське

(Шльома на Отто, Маєр на Макс), а прізвища на німецьке (Сільберман – Ворштейн, Кестенбаум – Шахтер (Schächter), Гольдер – Данкнер).

Отже, випадки одночасної зміни імені та прізвища розглядалися за тією ж процедурою, що і решта справ про особові назви. Ставлення до них теж не відрізнялось – більше позитивних рішень у таких справах на рахунок адміністративних установ з-поза Галичини, у той час як Намісництво у Львові часто відмовляло задовольняти подібні справи.

Висновки

Імена і прізвища галицьких євреїв були одним із важливих символів їх ідентичності, належності до спільноти, а спроби змінити їх на такі, що використовувалися християнським населенням, свідчили про бажання інтегруватись у їх світ.

У Галичині євреї мали достатньо свободи в обиранні імен, тоді як прізвища майже всім були нав’язані австрійською владою наприкінці XVIII ст. Головна турбота адміністративних органів полягала в тому, щоб змусити євреїв використовувати імена і прізвища у незмінній формі (без перекручень, додатків), а також розробити ефективну процедуру реєстрації народжень, смерті, міграції. Щодо зміни особових назв, то це було можливим за законом, але потребувало багато часу і коштів, що знеохочувало багатьох бідних євреїв звертатися до влади з таким проханням. За новим іменем чи прізвищем найчастіше зверталися ті євреї, які обіймали публічні посади (чи сподівалися на це), а також купці, особливо якщо вони часто виїздили за кордон. Якщо йшлося про офіційне представництво, то особовій назві намагались надати милозвучної і прийнятної форми.

У переважній більшості галицьких євреїв, особливо якщо вони народились до 1877 р., імена були діалектними. Ця проблема легко усувалась у неформальному спілкуванні, коли євреї могли називати себе не справжнім іменем, а найбільш близьким до нього, світським (християнським). Щоб змінити ім’я, офіційно потрібен був дозвіл влади. Лише євреї зверталися до Галицького намісництва з подібними проханнями – за 1899 – 1914 рр. таких звернень налічувалося 363, у цей же час спольщити прізвище зголосились 54 євреї. Вибір християнських імен не свідчив про намір у майбутньому прийняти хрещення, скоріше це можна трактувати як бажання “модернізуватись”, щоб полегшити майбутню адаптацію у неєврейському середовищі. Як вказували євреї у мотиваційних листах, давні діалектні імена були перешкодою для повноцінної інтеграції у суспільстві, хоча це не була єдина перешкода.

Ставлення адміністративної влади до подібних звернень видається досить неоднозначним: лише у близько третині випадків вони були задоволені. Ймовірно, це стало результатом неузгоджень у законах, якими регламентували зміну імен (у цьому аспекті процедура зміни прізвищ була краще розробленою). Свою роль також відіграли й упередження щодо справжніх мотивів зміни імен: євреї наполягали на тому, що вони прагнуть змінити ім’я, щоб краще інтегруватись у суспільство (акультуруватись), але мало хто вважав, що воно може бути суто польським. Надто часта апеляція євреїв до рівноправності, наголос на потребі корисної праці, ефективного управлінні наштовхують на думку, що євреям було природніше обирати інтеграцію в австрійський соціум у широкому розумінні, аніж у виключно польське, де їх не надто хотіли приймати.

У справах про зміну прізвищ ситуація виглядала дещо іншою. Багато євреїв змінювали їх через те, що у свій час їх батьки не брали офіційного шлюбу, а отже, діти не мали права носити прізвище батька. Ті ж, хто навмисно спольщував прізвище,

часто робили це після хрещення, що, очевидно, може свідчити про бажання стати своїм у польському середовищі. Єдиною перешкодою в таких випадках ставало те, що бажане прізвище (найчастіше обране довільно) могло коли-небудь належати шляхті. Тоді влада пропонувала обрати новий варіант прізвища і внести нове звернення до Намісництва. Нечасті приклади одночасної зміни імені і прізвища трактувалися владою у руслі загальних тенденцій.

Як висновок – євреї намагалися передовсім через імена досягнути бажаного статусу у суспільстві, однак, у баченні переважно польської провінційної влади єврейські акультураційні тенденції лише тоді заслуговували на схвалення, коли йшлося про зміну фамільних прізвищ, найчастіше у поєднанні з конверсією.

Таблиця 1.

Результати розгляду звернень євреїв з приводу зміни імен у 1899 – 1908 рр.

Роки	Всього звернень	Розглянуті позитивно (інстанції)					Відмови	Результат невідомий
		Галицьке намісництво	Нижньо-австрійське намісництво	Буковинська крайова управа	Інші адміністративні органи	Міністерство внутрішніх справ (апеляції)		
1899	12	-	-	-	-	-	9	3
1900	29	-	3	-	1	-	16	9
1901	9	-	2	-	-	-	6	1
1902	19	-	4	1	-	-	12	2
1903	17	-	2	-	-	-	9	6
1904	11	1	1	2	-	1	3	3
1905	14	-	1	2	-	2	5	4
1906	20	-	2	5	-	2	8	3
1907	21	2	2	8	-	1	1	7
1908	20	3	2	5	2	1	4	3
Загалом 1899-1908	172	6	19	23	3	7	73	41

Джерела: ЦДІАЛ. – Ф. 146. – Оп. 51. – Спр. 284,299, 385-387, 443-444, 485-486, 502-503, 560-564, 645-648, 719-723, 798, 805-807, 872, 884-887, 1002-1018, 1151, 1153 (цифри виведено на основі власних підрахунків).

¹ З листа В. Фельдмана до Намісництва з 1899 року, де він обґрунтовував своє прохання про зміну свого імені з “Вольф” на “Вільгельм”. Однак чиновники не зважили на це і відповіли відмовою. Див.: ЦДІАЛ. – Ф. 146. – Оп. 51. – Спр. 299. – Арк. 125-127.

² Śliż M. Galicyjscy Żydzi na drodze do równouprawnienia 1848 – 1914. Aspekt prawny procesu emancypacji ludności żydowskiej na terenie Galicji: Niepublikowana rozprawa doktorska. Uniwersytet Jagelloński, Wydział Historyczny, 2004. – S. 128. Однак, не всі євреї обрали германізований варіант

прізвища. За результатами досліджень Т. Опаса через кількадесят років близько 20% єврейських прізвищ мали польське звучання. Див.: Opas T. Z badań nad zagadnieniem nazwisk Żydów Polskich w Zaborze Austriackim // Prace Historyczno-Archiwalne. – Rzeszów. – 1995. – S. 152.

³ Weinstock S. Najnowszy podręcznik metrykalny. – Lwów, 1903. – S. 77.

⁴ Allerhand M. Prawo imion. – Lwów, 1899. – S. 8. Євреї, на відміну від християнського населення, від 1834 р. не мали правових обмежень у виборі імен до кінця існування монархії; пізніші закони лише вимагали аби те ім’я, яке записане у метричній книзі, використовувалось у незмінному вигляді.

⁵ Reichs-Gesetz-Blatt für das Kaiserthum Österreich. – Wien, 1869. – № 12. – S. 83.

⁶ Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych / oprac. przez J. Piwockiego. Wyd. II. – Lwów, 1911. – Т. III. – S. 245.

⁷ Найвищий (після Державного Трибуналу) апеляційний орган, що займався всіма справами, пов’язаними з публічними правами громадян. До його компетенції відносилось також надання роз’яснень у спірних питаннях. Див.: Dziadzio A. Monarchia konstytucyjna w Austrii (1867 – 1914): władza, obywatel, prawo. – Kraków, 2001. – S. 247-448.

⁸ Weinstock S. Najnowszy podręcznik metrykalny... – S. 80. Згідно з законодавством, лише ці дві причини були вагомими підставами для зміни не лише імен, а й прізвищ, хоча і з дозволу влади. Остання зазвичай прихильно розглядала такі прохання, зважаючи на те, що охрещені євреї вже не підлягали юрисдикції кагалу, а отже не були зобов’язаними змінювати записи у метричних книгах – для них актуальним ставало те ім’я, що зазначалось на свідоцтві про хрещення (а також запис про це у відповідних церковних книгах; при великій кількості неофітів костьоли мали окремі книги для записів про хрещення дорослих, у менших їх найчастіше записували у книгах народжень).

⁹ ЦДІАЛ. – Ф. 146. – Оп. 24. – Спр. 10329 – 11670; Оп. 51. – Спр. 284, 299, 385-387, 443-444, 485-486, 502-503, 560-564, 645-648, 719-723, 798, 805-807, 872, 884-887, 1002-1018, 1151, 1153 (цифри виведені на основі власних підрахунків).

¹⁰ Abramowicz Z. Antroponimia Żydów białostockich jako zwierciadło kultury i historii narodu // Onomastica Slavogermanica XXII / Pod red. E. Eichlera i K. Rymuta. – Kraków, 2002. – S. 26.

¹¹ Beider A. Names and Naming. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.yivoencyclopedia.org/printarticle.aspx?id=2126>

¹² Нариси з історії та культури євреїв України / Упор. Л. Фінберг, В. Любченко. – К., 2005. – С. 288 (дівчатам давали ім’я у синагозі першої суботи після народження, де під час обряду батько читав Тору).

¹³ Jagodzinska A. Pomiedzy. Akulturacja Żydów Warszawy w drugiej połowie XIX wieku. – Wrocław, 2008. – S. 221. Детальніше про імена sacrum і profanum: Beider A. A Dictionary of Ashkenazic Given Names: Their Origins, Structure, Pronunciation and Migration. – Bergenfield, 2001.

¹⁴ У слов’янських племен існувала традиція надавати паралельно християнські і язичницькі імена. Див.: Худаш М. З історії української антропонімії. – К., 1977; аналогічно пояснює подвійні імена болгарський дослідник історичної антропонімії Н. Ковачев. С. Пахомова вважає, що на практиці ці імена не були подвійними, бо в мовленнєвій практиці використовувалось лише одне з них. Також подвійне ім’я надавалось з метою захисту, особливо коли дитина часто хворіла. Існує думка, що конструкція подвійних імен у християн ілюструє також номінацію в період переорієнтації релігійного світогляду, як приклад – полонізація галицької руської шляхти у другій половині XIV ст. Див.: Зазуляк Ю. Rebaptizatio ruthenorum: подвійні імена та конфесійно-культурна ідентичність шляхти руського походження в Галичині XV ст. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.history.org.ua/JournaLL/ruthenica/6/10.pdf.

* За австрійським законодавством використання будь-якого імені, що відрізнялось від записаного у метричних книгах, заборонялось. Проте влада не могла контролювати всіх сфер вживання імен. Як правило, в офіційних документах (метрики народжень, одружень, військові посвідчення, документи для виїзду за кордон) євреї вказували справжні імена, тоді як в усіх решта випадках євреї підписувались іншими, більш модернізованими іменами, що вважались ніби “парадними”, нормальними для сприйняття, відповідними для певних посад чи статусів. Це мало наслідком певну “фальсифікацію” громадської думки, коли євреї, навіть далекі від асиміляційних ідей, піддаючись загальній тенденції називали себе таким зміненими іменами. Як приклад – цитований у назві Вільгельм Фельдман (за документами – Вольф); Адольф Бек (професор, ректор Львівського університету у 1912-13 рр.) насправді носив ім'я Абрагам, одержав дозвіл на зміну лише у 1919 р.; Тобіаш Ашкеназі (адвокат, віце-президент Львова) звався Давид Фейвель. Див.: ЦДІАЛ. – Ф. 701 (Єврейська релігійна громада, м. Львів). – Оп. 1. – Спр. 143. – Арк. 40v-41, 217v-218.

¹⁶ *Erkenntnisse des Verwaltungsgerichtshofes / zusammengestellt von Budwiński.* – Wien, 1899. – № 13250 (від 18 жовтня 1899 р.). У цій справі розглядалось звернення празького єврея Самуеля Генігера, що хотів змінити своє ім'я на Рудольф через те, що серед його родичів ім'я Самуель дуже поширене, що спричиняє плутанину. Намісництво, а в другій інстанції Міністерство внутрішніх справ відмовило йому у цьому, але Адміністративний Трибунал виніс позитивне рішення. Це рішення стало прецедентом і відтоді випадки оскаржень рішень Намісництва почастишали. Див.: Weinstock S. *Najnowszy podręcznik metrykalny...* – S. 80.

* Зазвичай подавали звернення до Намісництва, лист з поясненням причини звернення і свідоцтво народження. Після цього Намісництво перевіряло запис у метричних книгах, додатково вимагався доказ “моральної” поведінки та інші довідки, що могли свідчити на користь петиента. Бюрократична тяганина могла тривати кілька років і закінчитись відмовою, але зрідка траплялись і винятки.

¹⁸ *W. F. Sprawa metryk izr. // Ojczyzna.* – Lwów. – 1886. – № 8. – S. 30; № 9. – S. 34. Тут варто пояснити, що найчастіше імена новонароджених записували зі слів акушерок, що приймали пологи. Багато залежало і від волі реєстраторів метричних книг, їх рівня освіти. Приміром, у Львові, де на цю посаду обирали переважно прихильників модернізації, рідко можна натрапити на діалектні імена (вони часто були дописані олівцем), натомість у малих повітах метрикали могли вести записи на свій розсуд. Навіть якщо батьки хотіли назвати сина чи доньку неєврейським іменем, метрикали зазвичай відмовлялись записувати такі імена у книги і пропонували натомість найбільш близькі єврейські: у 1900 р. купець з Станіславова Герман Адлесберг вніс прохання змінити імена своїх синів, народжених у 1877 р. Ізраеля і Абрагама Маркуса на “Ізидор” і “Максиміліан”, звинувачуючи завідуючого метричними книгами у навмисному перекрученні імен під час запису. Див.: ЦДІАЛ. – Ф. 146. – Оп. 51. – Спр. 387. – Арк. 67-71. Звернень з подібними звинуваченнями у цей період було дуже багато.

¹⁹ *Prawnik.* – Lwów. – 1890. – № 19. – S. 151.

²⁰ *Grünberg N. Słůwko o imionach żydowskich // Ojczyzna.* – Lwów – 1892. – № 2. – S. 9-11. В цей час склалась певна традиція щодо таких “фальшивих” імен: Герш заміняли на Генрик чи Герман, Лейб на Леон або Людвік, Іцик – Ігнацій, Моше – Маурицій чи Мечислав. Іноді в листах підписувались Лейб Аріє Леон чи Берл Дор Бернад, або Герш Цві Генрик.

²¹ ЦДІАЛ. – Ф. 146. – 51. – Спр. 550. – Арк. 6-7. Цей протокол надійшов до Намісництва у січні 1904 р., а у червні 1907 р. з'явилося розпорядження Міністерства, що підвищило-таки розмір оплати за записи і видачу свідоцтв, але не настільки як вимагалось у протоколі. Про задоволення решти вимог не відомо нічого. Див.: *Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla*

Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskim. – Lwów, 1907. – Cz. XII. – S. 137-138.

²² Див.: ЦДІАЛ. – Ф. 146. – 51. – Спр. 1010. – Арк. 22-25; Спр. 1004. – Арк. 11, 34. У випадках, коли петент наполягав на тому, що нове ім’я є тотожне тому, яке записано при народженні, Намісництво зверталось за консультаціями до авторитетних рабинів (зазвичай до Є. Каро, львівського рабина синагоги Темпель (реформованої) або його колеги з Кракова О. Тона), що часом діяли в інтересах іудеїв – 10 вересня 1906 р. львівський рабин засвідчив, що імена Леон і Лейб є ідентичними, хоч насправді це лише переклад з їдиш на німецьку; у одному з пізніших листів цей же рабин спростував заяву Герша Яричова. Останній стверджував, що імена Герш і Генрик є ідентичними і просив Намісництво про відповідний дозвіл на зміну імені. У роз’ясненні Є Каро пише: “Ім’я “Герш” є діалектним варіантом біблійного імені “Цві”, що значить “олень”. Воно аж ніяк не є ідентичним до “Генрик” [...] для польських євреїв відповідним було називатись “Олень” (як ідентичне до “Герш”) – цілком гарне і милозвучне ім’я” (ЦДІАЛ. – Ф. 146. – 51. – Спр. 805. – Арк. 125).

²³ Śliż M. Galicyjscy Żydzi na drodze do równouprawnienia 1848 – 1914. – S. 133.

²⁴ Див.: ЦДІАЛ. – Ф. 146. – 51. – Спр. 1002. – Арк. 74-77; Спр. 299. – Арк. 117. Такий мотив часто писали у зверненнях після 1899 р., зважаючи на позитивне рішення у справі празького єврея Самуеля Генігера (див. прим. 10).

²⁵ ЦДІАЛ. – Ф. 146. – 51. – Спр. 387. – Арк. 113-116; Спр. 444. – Арк. 84. Справа про зміну імені Вольфа Герша Брандлера, народженого у Львові у 1860-х рр., інтереси якого представляв відомий у місті адвокат, згодом професор університету Маурицій Аллерханд. Серед аргументів він наводить таке твердження “зараз євреї численними вузлами зв’язані з рештою людності [...] тому їм необхідне ім’я, яке було б використовуване у християн. З різних причин євреї не хочуть, щоб ім’я вказувало на них так, як колись жовта пляма на плащі”. Це прохання відхилило Намісництво у 1900 р., а через рік і Міністерство.

²⁶ Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych. Wyd. II. – Lwów, 1911. – Т. III. – S. 211.

* Можливо причини негативного ставлення Галицького намісництва до такого явища як зміна євреями імен та прізвищ пов’язані з загальною ситуацією в провінції і неоднозначним ставленням передовсім поляків, які представляли політичну владу, до прагнення євреїв глибше інтегруватись в суспільство через акультурацію особових назв. Ця позиція була консервативною і передбачала досить повільну і вибірккову акультурацію, в той же час адміністративні органи інших провінцій Австро-Угорської імперії були ліберальніше налаштовані. Додатково ситуацію в Галичині ускладнювала надто велика кількість незадіяних у продуктивній праці євреїв, що зумовило досить упереджене ставлення до спроб євреїв стати частиною суспільства. В той же час у Відні процес акультурації євреїв мав набагато довшу традицію.

²⁸ У 1904 р. Намісництво розглядало звернення Гінди Блума Хаусман, що народилась у Львові і збиралась вийти заміж за Йозефа Готтліба, військового лікаря з Будапешту. Жінка прагнула перед шлюбом виправити своє ім’я на Клементина, оскільки суспільний статус її майбутнього чоловіка може постраждати від того, що його оточення вважатиме особу з іменем Гінде Блума позбавленою освіти та виховання. У своєму листі пані Хаусман як аргумент наводила той факт, що в угорській частині імперії зміна імені є формальністю, і з цим не виникає ніяких труднощів (ЦДІАЛ. – Ф. 146. – 51. – Спр. 720. – Арк. 18-21).

²⁹ ЦДІАЛ. – Ф. 146. – 51. – Спр. 1018. Арк. 12.

³⁰ Beider A. Names and Naming... – S. 24.

³¹ Guz M. O nazwiskach żydowskich w formie złożonych niemieckich (w Prusach) // Białostockie Archiwum Językowe. – Białystok, 2011. – № 11. – S. 68.

³² Ojczyzna. – Lwów. – 1890. – № 17. – S. 138.

³³ Там же. – 1891. – № 7. – С. 54; № 12. – С. 93. Соломон Мелінський, очевидно син Еліаша Менкеса (Мелінського), у 1903 р. задекларував у львівському Магістраті перехід з юдаїзму на римо-католицьку віру. Див.: ЦДІАЛ. – Ф. 618 (Римо-католицька консисторія). – Оп. 2. – Спр. 2278.

³⁴ У 1895 р. до Намісництва звернувся слухач юридичного факультету Нута Гальперн, який хотів підписуватись прізвищем Галерський, але у процесі перевірки документів з'ясувалось, що він у 1883 р. вже звертався з проханням отримати прізвище Данерман, що було дозволено. Вдруге Намісництво відмовило Н. Гальперну, який наступного року звернувся до Міністерства внутрішніх справ з тією ж метою (ЦДІАЛ. – Ф. 146. – 51. – Спр. 1012. – Арк. 19-23).

³⁵ У 1899 р. слухач філософії при Краківському університеті Хікль Піцеле (Chicl Picele) змінив прізвище на “Орлінський” (ЦДІАЛ. – Ф. 146. – 51. – Спр. 384. – Арк. 88-90). Цікаво, що наступного року цей же Хікль звернувся з проханням змінити ім'я на “Генрик”, у чому було відмовлено.

* Перевіркою прізвищ займався Крайовий виділ, до якого Намісництво надсило спеціальний запит. Головним орієнтиром для чиновників був збірник шляхетських прізвищ укладений Каспером Весецьким “Корона Польська”.

³⁷ ЦДІАЛ. – Ф. 146. – 51. – Спр. 384. – Арк. 95.

³⁸ Там само. – Ф. 146. – 51. – Спр. 1005. – Арк. 60. Для того, щоб отримати дозвіл цей адвокат надіслав до Намісництва такі документи: свідоцтва про народження власне, дружини і сина, а також свідоцтво про одруження. Оскільки за кожне свідоцтво метрикали брали від 1 до 5 корон, а ще гербовий збір – 10 корон, то такі звернення були недешевою справою.

³⁹ Kipa E. Feldstein-Felstyn Wladyslaw Herman // Polski Słownik Biograficzny. – Warszawa, 1948. – Т. VI. – С. 405.

⁴⁰ ЦДІАЛ. – Ф. 146. – 51. – Спр. 1004. – Арк. 56-67. Справа Йозефа Нюсбаума-Гіларовича теж пов'язана з його конверсією, яку він і його дружина здійснили у 1901 р. (ЦДІАЛ. – Ф. 618. – Оп. 2. – Спр. 2482. – Арк. 196.), незадовго після приїзду до Львова з Варшави. Їх сини, Тадеуш і Генрик, охрестились у 1905 р. (ЦДІАЛ. – Ф. 146. – 51. – Спр. 2278), але сам Йозеф Нюсбаум вирішив змінити прізвище щойно у 1907 р., через рік після того, як очолив кафедру зоології та порівняльної анатомії в університеті. У написаній за кілька років до смерті автобіографії Йозеф Нюсбаум не згадує жодним словом ані про своє єврейське походження, ані про зміну релігії та прізвища. Детальніше див.: Nusbaum-Hilarowicz J. Pamietniki przyrodnika. Autobiografia. – Lwów, 1915.

⁴¹ Śliż M. Rytualne małżeństwa żydów w Galicji w drugiej połowie XIX wieku // Studia Judaica. – Kraków. – 2001. – № 1-2. – С. 97-110. За даними авторки, частка ритуальних (незаконних) шлюбів у різних місцевостях могла коливатись від 10 до 60%, причому, чим більше асимільованою була громада, тим більше євреї намагались укласти легальні шлюби. Можливо це пов'язано з тим, що євреї у великих містах були краще поінформовані і частіше стикались з законами, тому і мали вищу правосвідомість, ніж євреї з провінції. Намісництво часто не відмовляло в таких справах.

⁴² ЦДІАЛ. – Ф. 701. – Оп. 1. – Спр. 336. Тут враховано всіх народжених, включаючи тих, що невдовзі померли. Частина позашлюбних дітей була легітимізована (приблизно кожен десятий).

⁴³ Там само. – Спр. 142.

⁴⁴ Там само. – Спр. 143.

⁴⁵ Вук Е. Żydzi we Lwowie w latach 1903 – 1905 // Jedność. – Lwów. – 1908. – № 18. – С. 2.

⁴⁶ ЦДІАЛ. – Ф. 146. – Оп. 24. – Спр. 10329-11401 (тут опинились і справи, датовані 1915 – 1920 рр.) Переважно це греко-католики, що хотіли спольщити свої русинські прізвища (Журило

на Соколовський, Слива – Нижинський, Бик – Новиковський), рідше – прохання замінити прізвище через немилозвучність.

* Сюди також віднесено тих, хто не подавав мотивів зміни прізвища, і загалом усіх, хто обирав не слов’янізовані прізвища.

⁴⁸ Zbiór ustaw i rozporządzeń administracyjnych... – S. 211.

⁴⁹ Beider A. Names and Naming. Як відомо, у сусідній Російській імперії ситуація була ще гіршою – змінювати прізвища було суворо заборонено, навіть якщо єврей здійснював конверсію.

⁵⁰ ЦДІАЛ. – Ф. 146. – Оп. 24. – Спр. 11964. – Арк. 17.

⁵¹ Там само. – Спр. 10852. – Арк. 5. У січні 1910 р. прохання змінити прізвище на “Порецький” вніс до Галицького намісництва Адольф Владислав Перлмуттер, окружний лікар у Збаразькому повіті. Він народився у Збаражі, але у грудні 1909 р. прийняв хрещення у Львові в костелі св. Анни. Дозвіл надано 14 лютого того ж року. У травні 1911 р. надійшло звернення від контролера продажів тютюну в Коломиї Ігнаца (Ignaz) Петра Перлштейна, який разом з дружиною і 5-ма дітьми хотів отримати прізвище “Перльовський”. У Намісництві йому відмовили через те, що таке прізвище значилося у гербівнику Яна Бобровича як шляхетське і запропонували обрати інше прізвище. Наступного року Перлштейн запропонував 4 варіанти прізвищ (Полеський, Пелавський, Пелінський, Пораньський), з яких Пелавський визначено як нешляхетське і дозволено використовувати (листопад 1912 р.). З матеріалів листування виходить, що петент народився у Жовкві, одружився у Перемишлі, де народився його старший син Чеслав Еміль (у 1894 р.); згодом він деякий час проживав у Відні, де народились троє його молодших дітей – Мар’ян Леон, Станіслава Цецилія і Казимир Вільгельм. Його наймолодша дочка Ірена Ядвіга народилась у Коломиї в 1907 р. і у цьому ж місті голова родини охрестився 21 червня 1910 р. (ЦДІАЛ. – Ф. 146. – Оп. 24. – Спр. 10838. – Арк. 1-18).

⁵² ЦДІАЛ. – Ф. 146. – Оп. 24. – Спр. 11690. – Арк. 114-116.

⁵³ ЦДІАЛ. – Ф. 618. – Оп. 2. – Спр. 2274.

⁵⁴ У 1903 р. судовий ад’юнкт у м. Тешань (Боснія) д-р Фішель Неуфельд (походив з м. Жешув) звернувся до Міністерства внутрішніх справ з листом, де оскаржив рішення Галицького намісництва про відмову йому у зміні імені Фішель на Філіп. Він стверджував, що є повноправним австрійським громадянином і має академічний ступінь, а тому “для чого моє ритуальне середньовічне ім’я повинно викликати пересуди і відразу до моєї особи. Чому влада не йде назустріч ідеалам усупільнення євреїв, натомість своїми діями породжує сепаратизм у державі? Чому моему шкільному товарищу Маурицію Фурекові дозволили змінити прізвище на “Фурковський”, також іншим [...] а мені відмовлено?” (ЦДІАЛ. – Ф. 146. – 51. – Спр. 562. – Арк. 52-55).

⁵⁵ У 1892 р. Намісництво у Львові дозволило Менделю Еселю, студентові Політехнічної школи, змінити прізвище на Ессевич через те, що він незабаром повинен відбувати однорічну службу у війську (ЦДІАЛ. – Ф. 146. – Оп. 24. – Спр. 11369. – Арк. 11), натомість у 1901 р. відмовило Антонієві Врезлю (можливо охрещений), кравцеві, голові кравецького цеху і радникові гміни у м. Живец, використовувати прізвище “Врезлевич”. Як виходить з матеріалів справи, головною причиною відмови стала характеристика цього єврея від місцевого старости який написав, що вагомих підстав для позитивного рішення немає (ЦДІАЛ. – Ф. 146. – Оп. 51. – Спр. 1006. – Арк. 100-103).

⁵⁶ ЦДІАЛ. – Ф. 146. – Оп. 51. – Спр. 1017. – Арк. 35.

⁵⁷ У 1903 р. Нухім Гінсберг просив змінити його ім’я на Натан (стверджуючи, що ці імена є ідентичними), а прізвище на Генсер, проте у Галицькому намісництві звернулися за роз’ясненням до рабина Є. Каро. Він заперечив тотожність імен Нухім і Натан. За подання неправдивої інформації заяву петента було відхилено (ЦДІАЛ. – Ф. 146. – Оп. 51. – Спр. 1004. – Арк. 11-34).

Марія Вовчко.

“Це ім’я краще надається для презентації моєї особи”: зміна імен і прізвищ євреями Галичини наприкінці XIX – на початку XX ст.

У статті проаналізовано зміни імен і прізвищ євреями Галичини в кінці XIX – на початку XX століття. Розглянуті правові особливості процедури зміни, мотиви зміни і ставлення влади. Особливу увагу зосереджено на виявленні відношення між прийняттям християнських імен та прізвищ і процесом їх інтеграції у польське суспільство.

Maria Vovchko.

“This name befits better for presentation of my person”: change of names and surnames by the Jews of Galicia in the late 19th – early in the 20th century.

The article analyzes changes of names and surnames by the Jews of Galicia in the late 19th – early in the 20th century. There have been studied the legal procedures of name changing, applicants’ motives and government responses. Special attention is paid to the interrelation between the Jews’ acceptance of Christian names and surnames and the process of their integration into the Polish society.